

УДК 331.105.6:334.7

Ольга Іваницька

ORCID iD 0000-0001-5505-8849

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри теорії та практики управління,
НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського»,
пр-т Перемоги 37, 03056 Київ, Україна,
omivanytska@gmail.com

Алла Панченко

ORCID iD 0000-0002-4757-0583

кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри управління,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська 18/2, 04053 Київ, Україна,
a.panchenko@kubg.edu.ua

Ганна Панченко

ORCID iD 0000-0001-6494-0980

старший викладач кафедри управління,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, 04053 Київ, Україна,
g.panchenko@kubg.edu.ua

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ УКРАЇНИ ТА ОСНОВНІ УМОВИ ЇЇ ДОТРИМАННЯ

Соціальна відповідальність вищого навчального закладу – це соціальний інститут, який пов’язує діяльність ВНЗ, прийняту ним систему відносин, цінностей, принципів і норм із додатковими зобов’язаннями перед суспільством, його окремими групами чи прошарками, свідомо та добровільно обраними його керівництвом з метою більшого задоволення потреб суспільства та їх розвитку, ніж це визначено у документах, що визначають місію, завдання та функції закладу. Умови впровадження та дотримання засад соціальної відповідальності передбачають низку дій керівництва закладу вищої освіти щодо розробки концептуального, навчального, методичного, матеріально-технічного, психологічного забезпечення роботи закладу, формування ціннісних орієнтирів і стандартів поведінки зацікавлених сторін.

Ключові слова: вищий навчальний заклад; соціальна відповідальність; соціально-відповідальний характер діяльності; юридична відповідальність.

Вступ. Сьогодні рух корпоративної соціальної відповідальності охопив не тільки структуру бізнесу, але й заклади соціальної сфери, які за своїм призначенням і функціям мають обов’язково дотримуватися принципів і підходів соціальної відповідальності. «Комерціалізація» вищої школи в Україні, що є тенденцією, особливо помітною в останні роки, зумовила відходження частини закладів від деяких принципів, які були притаманні організаціям соціального типу. Це зумовило необхідність визначення ключових проблем дотримання навчальним закладом принципів соціальної відповідальності, яка в загальному розумінні означає не лише відповідальність перед власним персоналом, а й перед співзасновниками,

педагогами, студентами, роботодавцями, державою, суспільством тощо.

Проблематика корпоративної соціальної відповідальності у вищому навчальному закладі (ВНЗ) набула своєї актуальності з початку 2000-х років. Отже, вже сформувалась когорта вчених, які зробили значний внесок у розвиток теорії соціальної відповідальності та її практичного застосування у різних сферах суспільного життя, у тому числі, в освіті. Питанням соціальної відповідальності закладів освіти займалися такі вітчизняні науковці, як С. Бех, О. Грішнова, Н. Сментина, Л. Шевченко та ін. Однак зауважимо, що, незважаючи на значну кількість наукових праць і глибину опрацювання проблематики, поняття «корпоративна соціальна

відповідальність» інколи підміняється термінами, які не відображають сутності цієї складної соціальної категорії.

Метою статті є визначення сутності поняття «соціальна відповідальність вищого навчального закладу» і напрямів її запровадження у сфері освіти.

Підходи до визначення поняття «соціальна відповідальність». Трактують поняття «соціальна відповідальність» є досить широким, що дозволило, не претендуючи на повноту аналізу всіх численних праць, виділити кілька основних підходів.

Діяльнісний підхід полягає у підкресленні соціально-відповідального характеру діяльності певного суб'єкту чи інституту. Як визначають О. Грішнова та С. Бех (2013), «у найширшому, філософському розумінні соціальна відповідальність... це діяльність держави, підприємства, організації, людини, яка, досягаючи своїх цілей, (в том числі й економічних), не завдає шкоди людям, природі, суспільству» (с. 11). Категорично не погоджуючись із цим визначенням, зауважимо, що діяльність, яка приносить шкоду (людям, природі, суспільству), категоризується в термінах права, у тому числі, адміністративного чи кримінального.

Соціальний підхід акцентується в роботі О. Охріменко, Т. Іванова (2015), де визначається, що «соціальна відповідальність – це соціальне явище, що являє собою добровільне та свідоме виконання, використання і дотримання суб'єктами суспільних відносин, приписів, соціальних норм, а у випадку їхнього порушення – застосування до порушника заходів впливу, передбачених ними» (с. 9). Таке трактування соціальної відповідальності містить неконкретне окреслення суб'єкту та об'єкту соціальних відносин, їх завдань і функцій в аспекті слідування принципам соціальної відповідальності. Виникають закономірні питання: хто встановлює соціальні норми і приписи; якщо слідування їм є добровільним актом, то чому застосовуються до їх порушників «заходи впливу»; ким ці заходи застосовуються тощо.

Інституціональний підхід акцентується у визначенні І. Бабіча (2013), який відзначав, що соціальна відповідальність – це інститут, що відповідає сучасним потребам суспільства і є невід'ємною частиною економічної, соціальної, екологічної, етичної й правової його сфер (с. 8). Водночас, не можемо повністю погодитись із автором публікації, оскільки соціальна відповідальність – це сформований віками інститут соціальної взаємодії між суб'єктами. Ще Аристотель в праці «Політика» (2000), зазначав: «... потрібно визнати одне з двох: або особи, беручи участь у державному житті, – не громадяни, або (якщо вони – громадяни) вони мусять працювати на загальну користь» (с. 76). Крім того, соціальна відповідальність пронизує будь-яку сферу діяльності чи галузь, її вплив не обмежується лише тими сферами, які перелічив науковець.

У соціологічному підході соціальна відповідальність, як і категорія відповідальності загалом, розглядається через інститут «відповідального ставлення». Зокрема, у Меморандум про соціальну відповідальність бізнесу в Україні під визначенням «соціальна відповідальність бізнесу» розуміється «відповідальне ставлення будь-якої компанії до свого продукту або послуги, споживачів, працівників, партнерів, активну соціальну позицію компанії, яка полягає у гармонійному співіснуванні, взаємодії та постійному діалозі із суспільством, участі у вирішенні найгостріших соціальних проблем» (Меморандум про соціальну відповідальність бізнесу в Україні, 2005). Загалом погоджуючись із таким трактуванням, зазначимо, що компанія має не лише демонструвати ставлення до власного продукту та стейкхолдерів, а й уся її діяльність має бути спрямована на реалізацію принципів соціальної відповідальності.

У цьому зв'язку зазначимо, що у науковій літературі часто можна зустріти виокремлення певних видів відповідальності, зокрема правової, економічної, етичної, екологічної. Зауважимо, що це скоріше напрями звітування перед громадськістю, ніж самостійна класифікаційна одиниця. Має реалізовуватися підхід: або вся діяльність компанії базується на принципах соціальної відповідальності, або компанія не дотримується таких принципів. На наш погляд, неможливо слідувати засадам, наприклад, екологічної відповідальності і порушувати її в економічних питаннях.

Визначення соціальної відповідальності вищого навчального закладу. Стаття 3 Закону України «Про вищу освіту» (зі змінами та доповненнями) закладає основи державної політики у вищому навчальному закладі, задає орієнтири для організації діяльності закладів вищої освіти. Зокрема, у перших двох позиціях п. 3 зазначеної статті наголошено, що формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти забезпечуються шляхом: 1) гармонійної взаємодії національних систем освіти, науки, мистецтва, бізнесу та держави з метою забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку держави; 2) збереження і розвитку системи вищої освіти та підвищення якості вищої освіти» (Закон України «Про вищу освіту», 2014).

У ст. 16 Закону визначається, що ВНЗ дотичні до забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти і формують систему внутрішнього забезпечення якості. Заклади вищої освіти, окрім навчальної, таким чином виконують трансмісійно-виховну функцію, «який поширює соціальну відповідальність як через прозору та етичну діяльність, високу якість навчання, так і через виховання відповідальності студентів та випускників» (Грішнова, Бех, 2014, с. 12).

На наш погляд, слід виокремлювати дотримання соціальних норм і принципів, які мають бути при-

таманні інституціям в силу їх статусу та завдань, що покладаються на них, і додаткові зобов'язання, які добровільно обирають інституції для кращого слідування соціальним нормам та інтеграції у суспільство майбутнього. Заклад вищої освіти має певні зобов'язання перед студентами та випускниками, їх батьками, співзасновниками, персоналом та іншими стейкхолдерами, врешті респектив перед роботодавцями, населенням та державою, які вже закріплено у нормативно-правових актах. Основний момент в концепції корпоративної соціальної відповідальності полягає в розумінні очікувань обох сторін: як тих, хто може впливати на організацію, так і тих, хто знаходиться під її впливом. Під застосуванням принципів корпоративної соціальної відповідальності розуміють процес побудови довіри до цільових груп, що функціонують в її рамках (Kvasničková, 2014, р. 95). Для того, щоб ВНЗ мав статус соціально-відповідального, керівництво ВНЗ відповідно має розширити перелік завдань і механізмів, які сприятимуть його становленню як соціально-відповідального закладу. Цілком погоджуємось із позицією С. Короля, який писав, що «компанія не може бути соціально відповідальною, якщо вона не є юридично відповідальною, тобто загальнообов'язкові до виконання нормативні документи фактично окреслюють мінімальний рівень соціальної відповідальності суб'єктів господарювання» (Король, 2013, с. 87).

Отже, соціальна відповідальність вищого навчального закладу – це соціальний інститут, який пов'язує діяльність ВНЗ, прийняту ним систему відносин, цінностей, принципів і норм із додатковими зобов'язаннями перед суспільством, його окремими групами чи прошарками, свідомо та добровільно обраними його керівництвом з метою більшого задоволення потреб суспільства та їх розвитку, ніж це визначено у документах, що визначають місію, завдання та функції закладу.

Соціальна відповідальність ВНЗ входить складовою у сучасну концепцію Дж. Елкінгтона 3P – profits, people, planet (прибутки, люди, планета), три основи стабільності, яка об'єднує економічну, екологічну та соціальну компоненти.

Умови дотримання вищим навчальним закладом засад соціальної відповідальності. Умовами впровадження принципів соціальної відповідальності в вищих навчальних закладах України та їх дотримання є:

- розробка керівництвом вищого навчального закладу концепції соціальної відповідальності, яка передбачає визначення принципів, напрямів і механізмів її дотримання, оприлюднення концепції;
- регулярне звітування про прогрес, досягнутий у сфері дотримання засад соціальної відповідальності перед громадськістю;
- реалізація повною мірою принципу поваги до професорсько-викладацького складу та працівників закладу як з боку керівництва, так і студентів;
- забезпечення умов для саморозвитку та вдосконалення педагогічної майстерності, зокрема, гідні умови праці, включаючи достатність вільного часу, та її оплати;
- забезпечення високого рівня підготовки навчальних матеріалів, їх наукової складової та практичної спрямованості;
- відповідальність за достатній і справедливий рівень вимогливості до студентів;
- сприяння розвитку самоуправління в студентському середовищі, підвищення рівня свідомості студентів;
- формування матеріально-технічної бази, достатньої для засвоєння сучасних знань і практик;
- викладання усіх дисциплін з акцентом на природоохоронний, людиноцентристський, етико-гуманний аспекти діяльності незалежно від сфери та галузі;
- розширення наукових, освітніх і виробничих контактів між викладачами, студентами, роботодавцями та представниками міжнародних організацій як в Україні, так і за її межами;
- сприяння працевлаштуванню випускників закладів у соціально-відповідального суб'єкту підприємництва та організації.

Висновки. Соціально відповідальний заклад вищої освіти – це установа, яка бере на себе додаткові зобов'язання щодо дотримання принципів відповідальності перед суспільством відповідно до тих, що окреслені у відповідних законодавчих і нормативних актах. Ці зобов'язання стосуються підготовки та виховання студентів, ставлення до персоналу, відповідальності перед суспільством і роботодавцями, перед майбутніми поколіннями.

Подальші дослідження із цієї проблематики мають стосуватися розробки конкретних механізмів дій по кожному з означених напрямів.

Література

- Аристотель. *Політика*. Пер. з давньогрек. та передм. О. Кислюка. Київ : Основи, 2000. 239 с.
- Бабіч І. І. Роль контролю у посиленні соціальної відповідальності бізнесу. *Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»*. Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. 2013. Випуск 10(37). Ч. 2. С. 6–16.
- Гришнова О., Бех С. Соціальна відповідальність університетів України: порівняльний аналіз та основні напрями розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. №5 (158). С. 11–18.
- Король С. Я. Нормативні документи із соціальної відповідальності бізнесу. *Економіка України*. 2013. № 9 (622). С. 85–96.

- Меморандум про соціальну відповідальність бізнесу в Україні. URL: <http://detector.media/withoutsection/article/9425/2005-12-02-16-grudnya-proide-forum-sotsialna-vidpovidalnist-ukrainskogo-biznesu-printsipi-protirichchya-perspektivi/> (дата звернення 10.11.2017).
- Охріменко О. О., Іванова Т. В. Соціальна відповідальність: навч. посіб. Київ: Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», 2015. 180 с.
- Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII / Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 37-38. ст. 2004.
- Kvasničková Stanislavská, L.; Kvasnička, R.; Kuralová, K.; Margarisová, K. Social responsibility of higher educational institutions – the comparison of the view of students and potential students. *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*. 2014. Vol. 7, No. 3–4. P. 95–99. <https://doi.org/10.7160/eriesj.2014.070308>.

References

- Aristotel (2000). *Politika [Policy]*. Per. z давnoгр. ta peredm. O. Kislyuka. Kyiv, Ukraine: Osnovi (ukr).
- Babich, I. I. (2013). Rol' kontrolyu u posylneni social'noyi vidpovidal'nosti biznesu. [The role of control in enhancing corporate social responsibility]. *Ekonomichni nauky. Seriya «Oblik i finansy». Zbirnyk naukovykh prac'.* Luc'kyj nacional'nyj texnichnyj universytet. 2013. V. 10(37). Ch. 2. P. 6–16 (ukr).
- Grishnova, O., Bekh, S. (2014). Social'na vidpovidal'nist' universytetiv Ukrayiny': porivnyal'nyj analiz ta osnovni napryamy rozvytku [Social responsibility of Ukrainian universities: comparative analysis and main directions of development]. *Visnyk Kyjiv's'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, 5(158), 11–18 (ukr).
- Korol', S. Ya. (2013). Normatyvni dokumenty iz social'noyi vidpovidal'nosti biznesu. [Regulatory documents on social responsibility of business]. *Ekonomika Ukrayiny*, 9 (622), 85–96 (ukr).
- Memorandum pro social'nu vidpovidal'nist' biznesu v Ukrayini [Memorandum on Corporate Social Responsibility in Ukraine]*. Retrieved from <http://detector.media/withoutsection/article/9425/2005-12-02-16-grudnya-proide-forum-sotsialna-vidpovidalnist-ukrainskogo-biznesu-printsipi-protirichchya-perspektivi/> (ukr).
- Oxrimenko, O. O., & Ivanova, T. V. (2015). *Social'na vidpovidal'nist' [Social responsibility]: navch. posib.* Kyiv, Ukraine: Nacional'nyj texnichnyj universytet Ukrayiny «Kyjiv's'kyj politexnichnyj instytut» (ukr).
- Pro vyshhu osvitu [On Higher Education]* (2014). Zakon Ukrayiny vid 01.07.2014 # 1556-VII / Vidomosti Verxovnoyi Rady' (VVR). No 37–38. st. 2004 (ukr).
- Kvasničková Stanislavská, L., Kvasnička, R., Kuralová, K., & Margarisová, K. (2014). Social responsibility of higher educational institutions – the comparison of the view of students and potential students. *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*. Vol. 7, No. 3–4. 95–99. <https://doi.org/10.7160/eriesj.2014.070308> (eng).

СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ И УСЛОВИЯ ЕЕ СОБЛЮДЕНИЯ В УКРАИНЕ

Иваницкая Ольга, доктор наук по государственному управлению, профессор, профессор кафедры теории и практики управления, НТУУ «КПИ имени Игоря Сикорского», пр.–т Победы 37, 03056 Киев, Украина, omivanytska@gmail.com

Панченко Алла, кандидат наук по государственному управлению, доцент, доцент кафедры управления, Киевский университет имени Бориса Гринченко, ул. Бульварно–Кудрявская, 18/2, 04053 Киев, Украина, a.panchenko@kubg.edu.ua

Панченко Анна, старший преподаватель кафедры управления, Киевский университет имени Бориса Гринченко, ул. Бульварно–Кудрявская, 18/2, 04053 Киев, Украина, g.panchenko@kubg.edu.ua

Социальная ответственность высшего учебного заведения – это социальный институт, который связывает деятельность вуза, принятую им систему отношений, ценностей, принципов и норм с дополнительными обязательствами перед обществом, его отдельными группами или стратами, сознательно и добровольно избранными его руководством с целью большего удовлетворения потребностей общества и их развития, чем это определено в документах, определяющих миссию, задачи и функции учреждения. Условия внедрения и соблюдения принципов социальной ответственности предусматривают ряд действий руководства учреждения высшего образования по разработке концептуального, учебного, методического, материально-технического, психологического обеспечения работы заведения, формирования ценностных ориентиров и стандартов поведения заинтересованных сторон.

Ключевые слова: высшее учебное заведение; социальная ответственность; социально-ответственный характер деятельности; юридическая ответственность.

SOCIAL RESPONSIBILITY OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION AND TERMS OF ITS COMPLIANCE IN UKRAINE

Ivanitska Olga, Doctor of Public Administration, Professor of Theory and Practice of Management, National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute», 37 Victory Ave., 03056 Kyiv, Ukraine, omivanytska@gmail.com

Panchenko Alla, PhD of Public Administration, Assistant Professor of Management Department, Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 Bulvarno–Kudryavska Str., 04053 Kyiv, Ukraine, a.panchenko@kubg.edu.ua

Panchenko Ganna, Teacher of Management Department, Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 Bulvarno–Kudryavska Str., 04053 Kyiv, Ukraine, g.panchenko@kubg.edu.ua

Social responsibility of a higher educational institution is a social institution that links the activity of the university with the system of relations, values, principles and norms adopted by it with additional obligations to society, its individual groups or strata, deliberately and voluntarily chosen by its leadership, in order to better satisfy the needs of society and their development, compared to those defined in the juridical documents concerning the mission, tasks and functions of the institution. The conditions for implementation of the principles of social responsibility in higher education institutions of Ukraine and their observance are: development of the concept of social responsibility by the leadership of the higher educational institution, which provides for the definition of principles, directions and mechanisms for its observance, disclosure of the concept; regular reporting on the progress achieved in the field of compliance with the principles of social responsibility to the public; full implementation of the principle of respect for the teaching staff and staff at both the management and students level; provision of conditions for self-development and improvement of pedagogical skills, in particular, worthy working conditions, including the availability of free time, and its payment; ensuring a high level of training of educational materials, their scientific component and practical orientation; responsibility for a sufficient and fair level of demanding students; promoting the development of self-management in the student environment, raising students' consciousness; formation of the material and technical base sufficient for the acquisition of modern knowledge and practice; teaching all disciplines with an emphasis on environmental, human centered, ethical and human aspects of activities regardless of sphere and industry; expansion of scientific, educational and production contacts between teachers, students, employers and representatives of international organizations both in Ukraine and abroad; facilitating the employment of graduates of institutions in a socially responsible business entity and organization.

Key words: higher education institution; legal liability; social responsibility; socially responsible nature of activities.

Стаття надійшла до редакції 31.10.2017

Прийнято до друку 23.11.2017